ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗ ΤΩΝ ΛΟΓΙΩΝ ΜΑΣ

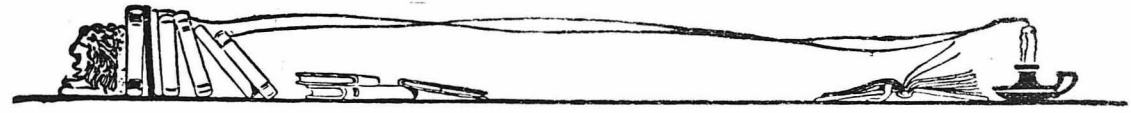

ΤΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΝΙΡΒΑΝΑ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Ἀγαποῦσε νὰ φαντάζεται, σὲ κάθε ἐπανάληψη τῆς ἡχηρῆς αὐτῆς λέξεως, μία ὑπερανθρωπη μυστηριακὴ δύναμη, πού, σὲ μιὰ ὡρισμένη στιγμή, θὰ ἔσωζε τὴν Ἑλλάδα.

Ἐπὶ τέλους, ἔφτασε ἡ τραγικὴ ἐκείνη Μεγάλη Παρασκευὴ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Λάρισσα. Ἕνα τηλεγράφημα ἔφερε ἀργὰ στὸ γρ φεῖο τὴν τρομερὴ εἴδηση. Ὅλοι κερώσανε. Γιὰ πολλὴ ὥρα κανένας δὲν ἔβγαλε λέξη. Μιὰ νεκρικὴ σιωπὴ καὶ ἀκινησία εἶχε ἁπλωθῆ μέσα στὸ ἰδιαίτερο γραφεῖο τοῦ κ. Κακλαμάνου. Ἔξαφνα ὁ Μωρεὰς κινήθηκε ἀπὸ τὴ θέση του, ἔστριψε νευρικὰ—σπασμωδικὰ σχεδὸν—τὴν ἄκρη τοῦ μουστακιοῦ του καὶ ἡ φωνή του ἀκούστηκε τραγικὰ ἐρωτηματικὴ μέσα στὴν ἀπόλυτη σιωπή

— Καὶ οἱ Σαρακατσανέοι ; Δὲν κατέβηκαν, λοιπόν, οὐτοὶ οἱ Σαρακατσανέοι;

Ὁ ἐπίλογος—ὁ τραγικὰ εἰρωνικὸς ἐπίλογος τῆς μεγάλης καταστροφῆς—στάθηκαν τὰ λίγα αὐτὰ λόγια τοῦ ποιητοῦ :

— Καὶ οἱ Σαρακατσανεοι ;...

Λίγες φορὲς μοῦ ἔτυχε νὰ συναντήσω τὸν ποιητὴ τῶν «Στροφῶν» στὸ ὁ ἀστημα τῆς διαμονῆς του στὸς Ἀθήνας. Οἱ μεταμεσονύχτιες ὧρες—πού ἦταν οἱ ὧρες του—δὲν ἦσαν δικές μου ὧρες. Καὶ, μὲ ὅλη τὴν ἔλξη, πού ἐξασκοῦσε ἀπάνω μο τὸ δροσερώτατο ἐκεῖνο πνεῦμα, δὲν μοῦ δόθηκε πολλὲς φορὲς ν' ἀπολαύσω τὴ γοητεία του. Κάποτε τὸν συνάντησα στὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναιων». Εἶχε ἐπιθυμία νὰ ἰδῇ τὸν Πειραιᾶ, πού τὸν θυμότανε, ἀπὸ τὸν καιρό, πού κοσμικὸς νέος ἀκόμα τῶν Ἀθηνῶν, κατέβαινε μὲ ἄλλους φίλους του, τὰ καλοκαίρια, στὴν πλατεῖα τῆς Τερψιθέας καὶ στὴν Προκυμαία, πού ἦσαν—τὸ Ν. Φάληρο δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα—κέντρα καλοκαιριῶν συγκεντρώσεων τοῦ καλοῦ κόσμου τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ μπάντες τῶν ξένων πολεμικῶν, ἔπαιζαν συχνὰ στὶς Πειραιώτικες αὐτὲς πλατεῖες καὶ, μαζὶ μὲ τὴ μουσικὴ, τὰ γαλόνια τῶν ξένων ἀξιωματικῶν, πού δὲν τοὺς τραβοῦσε ἀκόμα ἡ Ἀθήνα, ἦσαν μιὰ ἐξαιρετικὴ ἔλξη γιὰ τὶς ὡρσίες τῆς πρωτεύουσας. Ὁ νεαρὸς Ἰωάννης Παππαδιαμαντόπουλος, πού ἔγραφε τότε ἑλληνικοὺς στίχους («Τρυγόνες καὶ Ἔχιδναι») στὴν καθαρεύουσα καὶ ἀπήγγελε, σὰν τέλειος Γάλλος, στίχους τοῦ Μυσσὲ καὶ τοῦ Βικτὸρ Οὐγκώ, ἤτανε περιζήτητος στοὺς κοσμικοὺς κύκλους καὶ οἱ κυριακάτικες ἐκδρομές του στὸν Πειραιᾶ, τόν τραβοῦσαν ὡς τὸ λιμάνι. Ἐννοεῖται, ὅτι, τὴν ἐποχή, πού εἶχε ξαναέρθη στὴν Ἑλλάδα, γέρος πιὰ καὶ δοξασμένος Γάλλος ποιητής, ἡ Τερψιθέα δὲν ἤτανε παρὰ μιὰ κοινὴ συνοικιακὴ πλατεῖα καὶ ἡ Προκυμαία πέρασμα τοῦ ὄχλου τοῦ λιμανιοῦ.

— Θέλω νὰ κατεβῶ καμμιὰ μέρα στὸν Πειραιᾶ... μοῦ εἶπε. Θέλω νὰ ξαναπερπατήσω στὴν Προκυμαία, πού εἶδε τὰ πρῶτα μου φ λ έ ρ τ.

Τοῦ ἐξήγησα, ὅτι τήν παλιὰ Προκυμαία μόνο στὴν φαντασία του πιὰ μποροῦσε νὰ τὴ βρῇ, γιατὶ στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπῆρχε ἢ κι' ἂν ὑπῆρχε ἤτανε σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχε. Μὲ ρώτησε τότε γιὰ κάποιες παλιὲς ἀρχοντικὲς οἰκογένειες τοῦ Πειραιῶς, πού εἶχε γνωρίσει. Ἄλλες εἶχαν ἐκλείψει, ἄλλες εἶχαν φύγει ἀπὸ τὸν τόπο.

— Τί θὰ βροῦμε, λοιπόν, ἀπὸ τὸ δικό μου Πειραιᾶ ἐκεῖ κάτω ; μὲ ρώτησε.

— Ὅ,τι βρίσκει ἕνας ποιητὴς—τοῦ εἶπα—ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει πιὰ τίποτε γιὰ τοὺς ἄλλους. Τὸν ἑαυτό του.

— Ἔχετε δίκιο... μοῦ ἀποκρίθηκε μελαγχολικά. Σᾶς ἔκανα μιὰ ἀνόητη ἐρώτηση, πού μὲ κάνει τώρα νὰ ντρέπομαι. Πρέπει νὰ μὲ πᾶτε στὸν Πειραιᾶ νὰ βρῶ τὸ Γιάννη Παπαδιαμαντόπουλο. Πρέπει νὰ πᾶμε, χωρὶς ἄλλο. Ἐσεῖς ποῦ κατοικεῖτε ;

— Στὴ Φρεατίδα. Εἶνε ἀκόμα τὸ μόνο μέρος τοῦ Πειραιῶς, πού διατηρεῖ τοὺς παλιούς του βράχους καὶ τὰ παλιά του κύματα.

— Λαμπρά. Θὰ πᾶμε τότε στὴ Φρεατίδα. Μόνοι μας...

— Κι' ὁ Λάμπρος Πορφύρας, ὁ ποιητης, ἂν δὲν ἔχετε ἀντίρρηση.

— Δὲν ἔχω ποτὲ ἀντίρρηση,ὅταν πρόκειται γιὰ ἕναν ποιητή. Οἱ ποιηταὶ εἶνε τόσον ἠλίθιοι συνήθως, ὥστε δὲν μᾶς δίνουν κανένα κόπο. Αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει κάποτε νὰ εἶνε μεγάλοι ποιηταί.

Εἶχε πέσει στὴ συνηθισμένη,ἄκακη κα-

Ὁ Ζὰν Μωρεὰς

κεντρέχειά του, πού ἤτανε ἁπλὴ πόζα.

— Καὶ ὅμως ὁ Πορφύρας εἶνε ἕνας γλυκύτατος ποιητής..., μοῦ εἶπε σὲ λίγο. Ἔχω διαβάσει στίχους του. Πρέπει νὰ τὸν πάρουμε μαζί μας.

Συμφωνήσαμε γιὰ τὴν ἡμέρα καὶ τὴν ὥρα τῆς ἐκδρομῆς καὶ τὸ ρεῦμα τῆς συναναστροφῆς, πού ἔδινε τὸ ὑπόγευμα ἐκεῖνο, πρὸς τιμήν του, ὁ διευθυντὴς τῶν «Παναθηναίων»,τὸν ἐναπτῆρε πάλι.

Ἕνα ἀπόγευμα, πῆρα τὸ μεγάλο μου φίλο ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ κατεβήκαμε μὲ τὸν Ἠλεκτρικὸ στὸν Πειραιᾶ. Ἤτανε μελαγχολικός, τὴν ἡμέρα ἐκείνη καὶ μιλοῦσε πολὺ λίγο καὶ μὲ ἀποφθέγματα. Μέσα στὸ τραῖνο, ὁ λόγος ἔπεσε στὸν Ψυχάρη καὶ στὸ δημοτικιστικὸ κίνημα. Ὅπως κατάλαβα, ὁ Μωρεὰς δὲν εἶχε καθόλου ξεκαθαρισμένες ἰδέες γιὰ τὸ γλωσσικό μας ζήτημα. Φανταζότανε ὅτι ὁ Ψυχάρης εἶχε κηρυχθεῖ κατὰ τῆς σπουδῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν. Καὶ Ἑλληνολάτρης αὐτός, θρεμένος μὲ τὴν κλασσικὴ ποίηση- ἕνας κλασσικὸς κι' αὐτός, πού στὶς ὄχθες τοῦ Ἰλισσοῦ τοῦ ἔψελνε μιλήση ὁ Σοφοκλῆς (Sophocle m' a parlé)—δὲν μποροῦσε νὰ ἐπιτρέψῃ στὸν Ψυχάρη καὶ τοὺς ὁπαδούς του τὸ ἀνύπαρχο αὐτὸ ἔγκλημά τους. Καθὼς βγαίναμε στὸ σταθμὸ τοῦ Πειραιῶς, μοῦ εἶπε συμπερασματικά :

— Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ γίνῃ ποτέ. Εἶνε ἠλίθιο...

Ἡ λέξη «ἠλίθιο» ἦ αν ἕνας ἀγαπημένος του χαρακτηρισμός, πού τὸν μεταχειριζότανε ἀδιακρίτως γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα.

— Δὲν ἔχετε δίκιο... τοῦ εἶπα. Ὁ Ψυχάρης...

Μοῦ ἔκοψε ἀπότομα τὴ συζήτηση, ὅπως συνήθιζε νὰ κάνῃ, ὅταν ἕνα θέμα τὸν κούραζε ἢ δὲν τὸν ἐνδιέφερε.

— Καὶ ποῦ θὰ πᾶμε τώρα ; μὲ ρώτησε.

— Θέλετε νὰ πᾶμε στὴ Φρεατίδα ; τοῦ εἶπα. Εἶνε ἡ μόνη ποίηση, πού ἀπόμεινε στὸν Πειραιᾶ.

— Ἄ, ναί στὴν Φρεατίδα... ψιθύρισε, χαϊδεύοντας τὴν ἄκρη τοῦ μουστακιοῦ του καὶ ἀφίνοντας νὰ πέση τὸ μονόκλ ἀπὸ τὸ μάτι του, μὲ τὴ χαρακτηριστική του γκριμάτσα. Τὴ θυμοῦμαι τὴ Φρεατίδα. Νομίζω πὼς ἔγραψα κάποιε ἑλληνικοὺς στίχους γι' αὐτήν. Ἀλλὰ δὲν εἶμαι βέβαιος. Οἱ στίχοι μου ἐκεῖνοι ἦσαν ἠλίθιοι.

Πάλι «ἠλίθιοι».

Ὁ Πορφύρας μᾶς περίμενε στὸ σταθμό. Τὸν πήραμε, μπήκαμε σ' ἕνα ἀμάξι—ὅφ ῦ διέταξε τὸν ἀμαξᾶ νὰ τὸ κλείση—καὶ τρ βήξαμε πρὸς τὴ Φρεατίδα. Ἤτανε μιὰ ὡραία δύση καὶ ἡ Φρεατίδα βρισκότανε σ' ὅλη της τὴ δόξα. Ὁ Μωρεὰς, παραδόξως. δὲ φαινότανε νὰ προσέχῃ καθόλου τὸ μαγευτικὸ θέαμα. Ὅταν περάσαμε τὴν ἔπαυλη Σκουλούδη, στὸ ὡραιότερο σημεῖο τοῦ περιπάτου μας, γύρισε καὶ μοῦ εἶπε :

— Δὲν ἐπιστρέφουμε; Ὁ ἀέρας μ' ἐνοχλεῖ...

Ἐφαίνετο, πράγματι, ν' ἀναπνέῃ μὲ δυσκολία, σχεδὸν ἀσθματικά.

— Ποῦ θέλετε νὰ πᾶμε ; τὸν ρωτήσαμε

— Μά... ξέρω κι' ἐγώ.. σὲ κανένα γραφικώτερο μέρος... ἦταν ἡ ἀνέλπιστη ἀπάντησή του.

Γραφικώτερο μέρος ; Ἀλλὰ τί ἐννοοῦσε «γραφικώτερο μέρος»; Γιὰ τὸν ποιητή, πού τραγούδησε τὸ ἑλληνικὸ κῦμα καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἀκρογιάλια, εἶχα τὴν ἰδέα ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀγαπητότερο τοπεῖο, ἀπ' αὐτὸ πού τοῦ εἴχαμε προσφέρει ἐκείνη τὴ στιγμή. Δὲν εἶχα σκεφθῆ ὅτι ἕνας ποιητὴς σὰν τὸ Μωρεὰς κλείνει τὰ ἀγαπημένα του τοπεῖα στὴν ψυχή του καὶ πρωτιμᾶ νὰ τὰ λατρεύῃ ἐκεῖ μέσα, παρὰ στὴ Φύση. Τὸ ὕφος του ἐξέφραζε τὴν ἀποστροφὴ τῆς λαϊκῆς παροιμίας, πού λέει : «Ἔλα παπποῦ μου νὰ σοῦ δείξω τάμπελοχώραφά σου». Ἴσως καὶ νὰ τὸν ἐνοχλοῦσε, περισσότερο ἀπὸ τὸν ἀντίθετο ἀέρα, πού τοῦ ἔφερνε δύσπνοια, ἡ ἰδέα, ὅτι πηγαίναμε νὰ τοῦ παρουσιάσαμε ὡμορφιές, πού τὶς ἔκλεινε μέσα του καὶ πού μᾶς τὶς εἶχε παρουσιάσῃ στοὺς στίχους του, μ' ἕναν τόσο ἐξαίσιο τρόπο.

— Σὲ κανένα γραφικώτερο μέρος... ξαναεῖπε.

Καί, μαντεύοντας τὴν ἀπορία μας, μᾶς ἐξήγησε τί ἐννοοῦσε «γραφικώτερο μέρος».

— Σὲ τίποτε φτωχογειτονιὲς—ἐπρόσθεσε—μὲ παλιὰ σπιτόπουλα καὶ ἀρχαϊκὰ μαγαζάκια...

Τὸν τραβήξαμε σὲ κάποια λαϊκὴ συνοικία. Ἀλλὰ κι' ἐκεῖ δὲ φαινότανε νὰ προσεχῃ περισσότερο τὸ θέαμα.

(Ἀκολουθεῖ)